

שורשי המשורר

מאת דן לוי

ארז ביטון: נענע, שירים; עקר, 1979.

אתרי שקראתי שירים אחדים שבספר הנענע חשבתי תחילה שאינני האדם המתאים לכתוב על הספר הזה. טעם עראק וריח זעפרן צורב כמו דברים רבים אחרים החתרים ומופיעים בשירים אלה זרים לעולם החזיתי וההתנסות האישית שלי. אולם שורות אחרות באותו שיר ("תיקון הריחות") שבו נזכרים העראק והזעפרן לימדו אותי שגם ארז ביטון נתקל בבעיות דומות: "עכשיו / נשים כסעם תות שדה / מלמדות אותי להריח כריכות של שכספיר, ואני סקרן לדעת האם התגבר על מתסום הזרות שהצץ בינו ובין שירתו של שכספיר. שירה טובה מצטיינת בדרך כלל, בשילוב הנימה האישית, הגוף, הפרובינציאלי עם תכנים כלליים, המכשולים הבעייתיים ביותר הניצבים בפנינו כש אנחנו מנסים להגיע לתכנים המהותיים של השירה גם הזמן, השפה והמקום. השגה של שירה טובה תוא כאמור, פריצה של המתסומים הללו בלי לוחר על הייחוד שלה. הישג כזה יש לדעתי לזקוף לזכותו של ארז ביטון.

השירים שבספר הנענע הם שירים וסיפורים. הסיפוריות מקנת להם מיידיות, ועוזרת לקרב אותם אל הקורא. רובם מתרסקים על העבר, על חילדות במרוקו, בגעגועים ומעניקים לה צביון אידילי, המשבר שהיה כרוך במעבר לחיים בארץ ישראל, במיוחד עבור המבוגרים, בולט לעין. הנסיון להעתיק את החיים במרוקו, כמות שהיו, לארץ היה נסיון כושל ועקרונו באה לידי ביטוי בשיר כמו "אלקסקס אולפראד": "נו, נו ארון יוסף, / הפיחו סלית בסניך / ואיפה אתה ואיפה ארץ ישראל". מבחינה זו יוצרים שיריו של ארז ביטון רצף עם בעיה שהעסיקה את הספרות העברית בתקופות שונות, והיא בעית המולדת הכפולה, היחס הרב צודי שבין העולה לבין הארץ שעוב והארץ שאליה היגר.

הייתי מעונין להצביע על יסוד נוסף, שגם הוא קוטבי במהותו, אך פחות גלוי לעין, המצוי בשירים שבספר הנענע. ארז ביטון מקיים איתה מרתק בין

שתי תכונות סותרות: היכולת להתבונן התבוננות חופשית, הגיונית ומסוכחת בגורלו האישי מול גישה אמציונאלית לחלוטין. ההתבוננות המסוכחת באה לידי ביטוי בשיר "עם הילדים". כפי שאני מבין את השיר הזה הריהו בבחינת ניתוח מדויק של מערכת היחסים שבין הכותב לסביבתו, לאנשים המקיפים אותו, כאשר נקודת המוצא ליחסים אלה היא היותו עיוור. זרוש, בפשטות, אומץ לב כדי לכתוב: "לכשתגדל אמרתי לי אמי תהיה כמו ארון מסעוד, / מנגן בקורד ויושב ומקהיל אנשים / ומשפח אנשים", ובעיקר לומר זאת לעצמך.

קסידת סוליקה הוא שיר שבו נגלית תכונת אופי הסותרת את ההתבוננות העצמית המסוכחת. סוליקה היא דמות אגדתית, נערה יפת תואר שנל-קחה על ידי הגסיך בן אדרים לארמונו ומתח שם. בכוחו של רגש עז גחית סוליקה מרשא לתשוקה מתאומית של הכותב, תשוקה שהיא חסרת צידוק הגיוני אך עזה מאד ומוחשית, ומעוררת במקביל זכרון רחוק וכואב:

באת עלי מכת הפריות השכם כבוקר

וזל קרובי נחבאו אל הקירות

אבל אני את חר צילם לכרתי מן הקירות.

הי אמא אמא איך בן בוקר עברו חיים שלמים

איך עברו חיי בן בוקר.

יש לי רושם שמבקרי ספרות שתחום עיסוקם הוא ספרות ישראלית הנכתבת בשנים האחרונות מחששים משוררים "שרשיים". האילן הפולקלוריסטי הוא אילן שנוח למבקר להיתלות בו, ושורה במרוקו אית, או לחלופין בידיש, המשובצת בשיר עברי היא בבחינת שלל גדול. היחס הזה מקטח משוררים דוגמת ארז ביטון, בקלות יותר מדביקים לשיריהם תו חברתי, ונמנעים מהטורח לרדת לעומקם של דברים. יש בכך גם רמז עבה למדי למשורר על אילו נימות כדאי לו לפרוס כדי לזכות בתשומת לב. אינני חושב ולו לרגע אחד, שארז ביטון כותב את שיריו בהתאם לאופנת המוכתבת על ידי מבקרי ספרות, אך ברור לי שסכנת כזו אורבת גם לו, ולא המיד נעשה הדבר במודע. אני מקווה שידע לעקוף מכשלות מן הסוג הזה ולהיות אותנטי בלי לרוץ באמצע דיניגוף מ.עוק ביהודית מרוקאית.